

УДК 339.137.2:631.15

Н. І. Патика,

к. е. н., доцент, докторант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

N. Patyka,

PhD (Econ.), Docent, DSc candidate at National Research Centre "Institute of Agricultural Economics"

METHODICAL APPROACHES TO ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S AGRICULTURE

У статті обґрунтовано методичні підходи щодо оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства України. Зокрема розроблено алгоритм та інструментарій оцінювання, що включає розрахунок інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства на основі узагальнення шести часткових індексів: рівня економічного розвитку галузі, ефективності управління виробничим процесом, прибутковості, фінансової стійкості та платоспроможності, ділової активності в галузі, ефективності управління збутом та просування товару на ринку, участі в зовнішньоекономічній діяльності. Універсальність побудови інтегрованого індексу конкурентоспроможності дозволяє здійснювати порівняльну оцінку рівня конкурентоспроможності галузей в середині національної економіки та визначати, в якій мірі окремі з них спроможні стати локомотивом української економіки на міжнародних ринках. Це створює можливості розробки ефективної економічної політики щодо підтримки найбільш конкурентоспроможних галузей на основі раціонального розподілу державних коштів, а також сформуванню довгострокової конкурентної політики держави на галузевому рівні.

In the article methodological approaches to assessing the competitiveness of Ukraine's agriculture have been substantiated. In particular, an algorithm and the instrument for assessing competitiveness have been developed, that includes the calculation of an integrated index based on the generalization of six individual indices: the level of economic development of agriculture, the efficiency of production management, profitability, financial stability and solvency, business activity in the industry, the effectiveness of sales management and promotion of goods in the markets, the industry's participation in foreign economic activity. The versatility of the integrated index of competitiveness' calculation allows to make a comparative assessment of the level of industries' competitiveness within the national economy and to determine to what extent some of them are capable of becoming the locomotive of the Ukrainian economy in international markets. These creates the possibility of developing an effective economic policy to support the most competitive sectors of the national economy on the basis of rational distribution of public funds, and also to form a long-term competitive policy of the state at the sectoral level.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ефективність, оцінювання, показники конкурентоспроможності, інтегрований індекс конкурентоспроможності, сільське господарство.

Key words: competitiveness, efficiency, evaluation, competitiveness indicators, integrated competitiveness index, agriculture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Конкурентоспроможність є головною метою кожної економічної одиниці — товару, підприємства, галузі, регіону, країни тощо. Участь країн у зовнішньоекономічній діяльності ще більше посилює потребу у забезпеченні та підвищенні її рівня.

За даними Світової Організації Торгівлі [15] сільське господарство України займає лише один відсоток світового експортного ринку сільськогосподарської продукції. І це в той час, коли галузь визнана опорною, яка повинна взяти на себе провідну роль у розвитку економіки, а згодом й зайняти ключове місце в її структурі. Саме тому

для України питання підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, оцінка його потенційних можливостей є актуальним і стає рушійним мотивом сучасних економічних реформ.

Налагодження роботи з оцінки конкурентоспроможності сільського господарства потребує в першу чергу обґрунтування методичних підходів та розробки інструментарію для проведення такого оцінювання. У вирішенні цього питання доцільно скористатися досвідом країн з розвинутою ринковою економікою, де питання оцінювання конкурентоспроможності мають достатнє організаційно-методичне забезпечення. Проте необхідно враховувати, що країни дуже різняться за рівнем та умовами свого розвитку, а відтак методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності вітчиз-

няного сільського господарства в своїй основі повинні містити саме національні умови та особливості функціонування галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні й методологічні аспекти оцінки конкурентоспроможності сільського господарства досліджували такі зарубіжні вчені, як П. Джіллеспі [12], Т. Донеллан [12], К. Завалінська [14], М. Кеог [5], Е. Кором [6], І. Кришюкайтінє [7], А. Кулу [10], А. Латруфф [8], Дж. Маневська-Тасевська [9], Р. Мельнікейн [7], Є. Рабінович [9], Я. Рейліан [10], Дж. Сагі [6], Д. Спарлінг [11], А. Томлінсон [5], К. Томсік [13], Ш. Томспон [11], Ф. Торне [12], Й. Шумпетер [4] та ін. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити праці О.І. Котикової [1], Д.Г. Легези [2], В.Я. Месель-Веселяка [3] та ін.

Разом з тим значна частина проблемних питань потребує детальнішого вивчення. У вітчизняній науковій економічній літературі досить ґрунтовно представлені методики оцінки конкурентоспроможності економіки, підприємства, окремого продукту, натомість бракує досліджень, які присвячені оцінюванню конкурентоспроможності окремої галузі, в тому числі й сільського господарства.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування методичних підходів щодо оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства України.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як показує проведений аналіз літературних джерел, в економічній науці і практиці на сьогодні не існує єдиного підходу щодо вимірювання рівня конкурентоспроможності галузі взагалі і сільського господарства зокрема. Окремі науковці свої дослідження проводять на основі концепції неокласичної школи економіки, яка зосереджує свою увагу на зовнішній торгівлі та пропонує використовувати при оцінці конкурентоспроможності сільського господарства показники порівняльних переваг та показники експорту або імпорту. Інший підхід був запропонований представниками школи стратегічного управління, що виходить з позицій структури та стратегії фірми. При цьому конкурентоспроможність визначається як лідерство за витратами, і рівень конкурентоспроможності пропонується розраховувати за різними показниками вартості, продуктивності та ефективності.

У науковому середовищі також відсутня єдина точка зору щодо того, за допомогою якого переліку показників доцільно проводити оцінку конкурентоспроможності сільського господарства. І чи варто розраховувати певний комплексний агрегований показник чи достатньо використовувати набір окремих індивідуальних показників. Як зазначає А. Латруфф, не тільки немає єдиного переліку показників конкурентоспроможності, але й немає єдиної думки з приводу розуміння того чи це просто показники конкурентоспроможності, чи вони являються методами вимірювання конкурентоспроможності, або можливо є компонентами конкурентоспроможності чи її детермінантами [8, с. 44].

Водночас всі науковці спільні в одному — неможливо виміряти конкурентоспроможність за допомогою одного показника. Як правило, розраховують декілька індивідуальних показників, що є мірилами конкурентоспроможності сільського господарства, і розглядають їх у двох площинах: показники, що характеризують конкурентоспроможність національної економіки (макрорівень), і показники, які характеризують конкурентоспроможність безпосередньо сільського господарства (мікрорівень).

Проведення оцінки конкурентоспроможності з усіх видів продукції сільськогосподарського виробництва, побудованої на стандартних методах аналізу, за умов дефіциту ресурсів та інформації неможливо. Таким чином, на нашу думку, оцінка конкурентоспроможності, має базуватися на непрямих методах визначення ефективності сільського господарства, а також здатності до конкурування української продукції сільського господарства на світових товарних ринках. У результаті буде отримано інтегрований індекс, що містить потенційну здатність до підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України, віддзеркалення цієї здатності в торговельному балансі, створить можливість щодо порівняльної оцінки сільського господарства з низкою галузей в країні та за кордоном. Такий підхід дозволяє відмовитись від затратних досліджень для проведення стандартних оцінок конкурентоспроможності з окремих товарів.

Отже, в основу оцінки конкурентоспроможності сільського господарства доцільно покласти принцип: критерієм конкурентоспроможності є ефективність. Відповідно до теорії ефективною конкуренції [4] найбільш конкурентоспроможними є ті галузі, де найкраще організована робота всіх господарських одиниць. На ефективність діяльності кожного з підприємств впливає значна кількість факторів — ресурсів підприємства. Тому йдеться про оцінку ефек-

Таблиця 1. Порядок обчислення показників інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства

№ з/п	Найменування показників	Порядок обчислення показників	Умовні позначення
1. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ			
1	Частка галузі у ВВП, %	$\frac{ВДВ}{ВВП} \times 100$	<i>ВДВ</i> – валова додана вартість сільського господарства, млн грн.; <i>ВВП</i> – валовий внутрішній продукт, млн грн.;
2	Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг), млн грн.	-	<i>ВП</i> – валова продукція сільського господарства, млн грн.;
3	Валова додана вартість сільськогосподарського виробництва, млн грн.	-	<i>Ч_{сер}</i> – середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб
4	Капітальні інвестиції, млн грн.	-	<i>ОВ</i> – обсяг виробленої продукції (товарів, послуг), млн грн.;
2. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПРОЦЕСОМ			
5	Продуктивність праці, грн	$ПП = \frac{ВП}{Ч_{сер}}$	<i>В_{вп}</i> – витрати на виробництво продукції, млн грн.;
6	Індексу сукупної продуктивності факторів виробництва (ТФР)	$TFP = \frac{ОВ}{ВВП}$	<i>ЧД</i> – чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг, млн грн.;
7	Фондовіддача	$\Phi_B = \frac{ЧД}{ЗВОЗ_{сер}}$	<i>ЗВОЗ_{сер}</i> – середня за період залишкова вартість основних засобів, млн грн.;
3. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ПРИБУТКОВІСТЬ			
8	Рентабельність діяльності, %	$R = \frac{ЧП}{В_0} \times 100$	<i>ЧП</i> – чистий прибуток, млн грн.;
9	Рентабельність активів, %	$ROA = \frac{ЧП}{A_{сер}} \times 100$	<i>ВК_{сер}</i> – середня за період вартість власного капіталу, млн грн.;
10	Рентабельність власного капіталу, %	$ROE = \frac{ЧП}{ВК_{сер}} \times 100$	<i>ОА_{сер}</i> – середня за період вартість оборотних активів з урахуванням витрат майбутніх періодів, млн грн.;
11	Рентабельність оборотних активів, %	$RCA = \frac{ЧП}{ОА_{сер}} \times 100$	<i>НП_п</i> – нерозподілений прибуток поточного періоду, млн грн.;
4. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ			
12	Коефіцієнт стійкості економічного зростання	$K_{сез} = \frac{НП_{пн}}{ВК_{сер}}$	<i>ОА</i> – вартість оборотних активів, включаючи витрати майбутніх періодів, млн грн.;
13	Коефіцієнт поточної ліквідності	$CR = \frac{ОА}{КПК}$	<i>КПК</i> – сума короткострокового позикового капіталу, у т.ч. поточних зобов'язань, а також забезпечення наступних витрат і платежів та доходів майбутніх періодів, млн грн.;
14	Показник заборгованості (фінансового ризику)	$КН = \frac{ПК}{ВК}$	<i>ПК</i> – позиковий капітал, млн грн.;
15	Власний оборотний капітал, млн грн.	$ВOK = ВК + ДПК - НА$	<i>ВК</i> – власний капітал, млн грн.;
16	Доступ до капіталу	$ДК = \frac{O_{обк}}{ВДВ}$	<i>ДПК</i> – довгостроковий позиковий капітал, млн грн.;
5. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ В ГАЛУЗІ, ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОМ ТА ПРОСУВАННЯ ТОВАРУ НА РИНКУ			
17	Ефективність управління продажами, %	$E_{уп} = \frac{ОП}{O_{рп}} \times 100$	<i>НА</i> – вартість необоротних активів, млн грн.;
18	Коефіцієнт зміни валових продажів	$K_{звп} = \frac{O_{рп,t}}{O_{рп,t-1}}$	<i>О_{обк}</i> – обсяг офіційного банківського кредитування галузі, млн грн.;
19	Коефіцієнт оборотності активів	$FAT = \frac{O_{рп}}{A_{сер}}$	<i>ОП</i> – операційний прибуток (фінансовий результат від операційної діяльності), млн грн.;
20	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$K_{окз} = \frac{В_0}{КЗ_{сер}}$	<i>O_{рп}</i> – обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн. (<i>t</i> – в поточному році, <i>t-1</i> – в попередньому році);
21	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$K_{одз} = \frac{ЧД}{ДЗ_{сер}}$	<i>КЗ_{сер}</i> – середня за період кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, млн грн.;
6. ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ УЧАСТЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ			
22	Експорт, млн дол. США	-	<i>ДЗ_{сер}</i> – середня за період дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, млн грн.;
23	Імпорт, млн дол. США	-	<i>E_d</i> – експорт товарів сільського господарства (групи 1-14), млн дол США
24	Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	-	<i>M_d</i> – імпорт товарів сільського господарства (групи 1-14), млн дол США;
25	Частка світового товарного експортного ринку, %	$EMS = \frac{E_d}{E_w} \times 100$	<i>ПІІ</i> – прямі іноземні інвестиції, млн дол. США;
			<i>E_w</i> – світовий експорт товарів сільського господарства, млн дол США

Джерело: сформовано автором.

тивності використання цих ресурсів.

У процесі дослідження було обґрунтовано двадцять п'ять основних показників вимірювання ефективності господарської діяльності, які уможливають оцінювання рівня конкурентоспроможності сільського господарства та подальшого його порівняння з іншими галузями національного господарства та сільського господарства інших країн. Порядок обчислення цих показників наведено у таблиці 1. Показники поділено на шість груп, кожна з яких відображає стан певної сфери діяльності. По кожній групі розраховується індивідуальний (частковий) індекс, які разом після зважування показують інтегрований індекс конкурентоспроможності сільського господарства (ІКП) у той чи інший рік. У кожному частковому індексі використовуються щонайменше три показники — це забезпечує надійніше та достовірніше оцінювання, бо використання одного якогось показника не може належним чином відобразити зміни умов функціонування галузі. При виборі індексів та їхніх складових ми орієнтувалися на ті, які найповніше характеризують ефективність функціонування галузі та які є в наявності в офіційній статистиці.

Показники першої групи оцінюють конкурентоспроможність галузі через рівень та динаміку її частки в ВВП, динаміку обсягів виробництва, створення валової доданої вартості та приросту капітальних інвестицій. Ці показники відображають вплив усіх процесів, що відбуваються в самому сільському господарстві, вплив інших галузей та ринків на розвиток та конкурентоспроможність сільського господарства, а також вплив держави через проведення економічної політики. Вони свідчать про економічний розвиток галузі; динамізм виробництва, здатність до нарощування обсягів виробництва, а відповідно про можливість використання такої конкурентної переваги, як "ефект масштабу", можливість адекватно реагувати на попит, зокрема покращення кон'юнктури ринку; ефективність менеджменту щодо організації виробництва; технологічні можливості галузі.

Показники другої групи характеризують конкурентоспроможність сільського господарства через оцінку продуктивності, ефективності, оптимальності та результативності використання ресурсів (земля, праця, капітал, сировина, основні виробничі фонди та інші види матеріально-технічних ресурсів), що задіяні у виробництві (ТФР); відображають зміни ефективності (наприклад, кращі управлінські практики), технологій (кращі сільськогосподарські машини, різновиди посівного матеріалу тощо)

та масштабу операцій, раціональність експлуатації основних фондів (показник фондівдачі, який характеризує ефективність використання основних виробничих фондів); організацію праці на виробництві (продуктивність праці, що відображає ефективність організації виробництва та використання робочої сили).

Показники третьої групи (прибутковості), на думку автора, концептуально найближчі до поняття конкурентоспроможності, бо відображають ефективність здійснення господарської діяльності, економічність виробничих витрат (відображає ефективність витрат при випуску продукції); а також мають сильну кореляцію з показниками продуктивності. Збиткове підприємство не може бути конкурентоспроможним. Ця група показників оцінює конкурентоспроможність сільського господарства з позиції досконалості технології виготовлення товару, характеристики рівня прибутковості — здатності отримувати прибуток від господарської діяльності, рівня окупності витрат — наскільки ефективно була використана кожна залучена в галузь гривня, наскільки менеджмент підприємства здатний ефективно залучати і використовувати власні й позикові кошти.

У четверту групу об'єднані показники, що відображають здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватись, зберігаючи рівновагу своїх активів та пасивів у мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, що гарантує йому постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість, а отже конкурентоспроможність. Це показники, які характеризують: незалежність підприємств галузі від зовнішніх джерел фінансування; спроможність розплачуватися за свої борги; ефективність управлінських рішень; ступінь ризику; можливість стабільного розвитку підприємства в майбутньому.

Щоб досягти високого рівня конкурентоспроможності, має бути високою здатність галузі до продажів. Показники п'ятої групи дозволяють отримати уявлення саме про ефективність управління збутом і просуванням товару на ринку (ефективність управління продажами характеризує ступінь прибутковості роботи на ринку, правильність установлення ціни товару; коефіцієнт зміни валових продажів дає кількісну характеристику збільшення обсягів продажів поточного періоду стосовно обсягу валових продажів попереднього періоду; коефіцієнт оборотності активів показує, яка кількість вкладених активів необхідна для забезпечення даного рівня реалізації продукції; коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості характеризує ефективність використання

кредиторської заборгованості; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує ставлення виробника до свого споживача).

Формування конкурентоспроможності галузі необхідно розглядати не лише з точки зору внутрішньої економічної структури, але й з точки зору міжнародних ринків товарів та капіталу. Підвищення конкурентоспроможності може стати результатом успіху на міжнародному рівні: конкурентоспроможність галузі зросте, якщо збільшаться обсяги її експорту, розшириться частка світового експортного товарного ринку, в активізуються процеси іноземного інвестування. В умовах глобалізації світової економіки здатність до продажу все більше ототожнюється з можливостями експорту. Саме показники шостої групи характеризують включеність галузі в систему міжнародного поділу праці, ступінь інтегрованості в світовий економічний простір.

У зв'язку з тим, що кожен із показників має різний ступінь важливості для розрахунку інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства (ІКП), для визначення вагомості критеріїв було застосовано метод експертних оцінок. У результаті отримано формулу розрахунку ІКП:

$$I_{\text{КП}} = 0,2 \times E_p + 0,15 \times E_{\text{БА}} + 0,14 \times \Pi + 0,08 \times \Phi_c + 0,18 \times E_3 + 0,25 \times E_{\text{ЗЕД}} \quad (1),$$

де $I_{\text{КП}}$ — інтегрований індекс конкурентоспроможності сільського господарства;

E_p — індекс економічного розвитку галузі;

$E_{\text{БА}}$ — індекс ефективності управління виробничим процесом;

Π — індекс прибутковості сільського господарства;

Φ_c — індекс фінансової стійкості та платоспроможності галузі;

E_3 — індекс ділової активності галузі, ефективності організації збуту і просування товару на ринку;

$E_{\text{ЗЕД}}$ — індекс участі в зовнішньоекономічній діяльності.

Часткові індекси розраховуються за формулами 2—7. При оцінці конкурентоспроможності сільського господарства, зважаючи на динамічний характер цього показника, вважаємо за доцільне використовувати не абсолютні значення показників, а відносні — темпи росту, тобто враховувати зміну конкретного показника в часі.

$$E_p = 0,25 \times I_{\text{ЧГ}} + 0,25 \times I_{\text{ТВ}} + 0,25 \times I_{\text{ДВ}} + 0,25 \times I_{\text{КВ}} \quad (2),$$

де E_p — індекс економічного розвитку галузі;

$I_{\text{ЧГ}}$ — темпи росту частки сільськогосподарського виробництва у ВВП;

$I_{\text{ТВ}}$ — темпи росту сільськогосподарського виробництва;

$I_{\text{ДВ}}$ — темпи росту валової доданої вартості сільського господарства;

$I_{\text{КВ}}$ — темпи росту обсягів капіталовкладень в сільському господарстві.

$$E_{\text{БА}} = 0,4 \times I_{\text{ПП}} + 0,4 \times I_{\text{ТФР}} + 0,2 \times I_{\text{ФВ}} \quad (3),$$

де $E_{\text{БА}}$ — індекс ефективності управління виробничим процесом;

$I_{\text{ПП}}$ — темпи росту продуктивності праці в сільському господарстві;

$I_{\text{ТФР}}$ — темпи росту сукупної продуктивності факторів сільськогосподарського виробництва;

$I_{\text{ФВ}}$ — темпи росту критерію фондівдачі.

$$\Pi = 0,25 \times I_R + 0,25 \times I_{\text{ROA}} + 0,25 \times I_{\text{ROE}} + 0,25 \times I_{\text{RCA}} \quad (4),$$

де Π — індекс прибутковості сільського господарства;

I_R — темпи росту прибутковості діяльності;

I_{ROA} — темпи росту рентабельності активів;

I_{ROE} — темпи росту рентабельності власного капіталу;

I_{RCA} — темпи росту рентабельності оборотних активів.

$$\Phi_c = 0,2 \times K_{\text{СЕЗ}} + 0,2 \times I_{\text{СР}} + 0,2 \times (1 - I_{\text{КН}}) + 0,2 \times I_{\text{ВОК}} + 0,2 \times I_{\text{ДК}} \quad (5),$$

де Φ_c — індекс фінансової стійкості та платоспроможності галузі;

$K_{\text{СЕЗ}}$ — темпи росту коефіцієнту стійкості економічного зростання;

$I_{\text{СР}}$ — темпи росту коефіцієнту поточної ліквідності;

$I_{\text{КН}}$ — темпи росту коефіцієнту заборгованості (фінансового ризику);

$I_{\text{ВОК}}$ — темпи росту величини власного оборотного капіталу;

$I_{\text{ДК}}$ — темпи росту критерію доступу до капіталу.

$$E_3 = 0,2 \times I_{\text{Еуп}} + 0,2 \times I_{\text{Кзвп}} + 0,2 \times I_{\text{ФАТ}} + 0,2 \times I_{\text{Кокз}} + 0,2 \times I_{\text{Козз}} \quad (6),$$

де E_3 — індекс ділової активності галузі, ефективності організації збуту і просування товару на ринку;

$I_{\text{Еуп}}$ — темпи росту ефективності управління продажами;

$I_{\text{Кзвп}}$ — темпи росту валових продажів;

$I_{\text{ФАТ}}$ — темпи росту коефіцієнту оборотності активів;

$I_{\text{Кокз}}$ — темпи росту коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості;

$I_{\text{Козз}}$ — темпи росту коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості.

$$E_{\text{ЗЕД}} = 0,25 \times I_X + 0,1 \times (1 - I_M) + 0,25 \times I_{\text{ПП}} + 0,4 \times I_{\text{ЕМС}} \quad (7),$$

де $E_{\text{ЗЕД}}$ — індекс участі галузі у зовнішньоекономічній діяльності;

I_x — темпи росту обсягів експорту сільськогосподарської продукції;

I_M — темпи росту обсягів імпорту сільськогосподарської продукції;

I_{III} — темпи росту прямих іноземних інвестицій в сільське господарство;

I_{EMS} — темпи росту частки світового товарного експортного ринку.

У загальному вигляді алгоритм розрахунку ІКП передбачає три етапи:

Етап 1-й. Розрахунок одиничних показників конкурентоспроможності сільського господарства і переведення їх у відносні величини.

Етап 2-й. Розрахунок критеріїв конкурентоспроможності сільського господарства за поданими вище формулами (2—7).

Етап 3-й. Розрахунок інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства (ІКП) — проводиться за формулою 1.

Цей метод дає можливість оперативно визначати слабкі та сильні сторони галузі, тобто її конкурентоспроможність, та виходячи з цього розробляти заходи для її підвищення. Оцінка конкурентоспроможності в такий спосіб охоплює всі найважливіші характеристики господарської діяльності підприємств галузі і унеможливує дублювання окремих показників, дозволяє швидко й об'єктивно отримати картину становища на галузевому ринку. Використання під час оцінки порівняння показників за різні проміжки часу дає можливість застосовувати цей метод як варіант оперативного контролю. Такий аналіз може бути більш розгалуженим, тобто враховувати додаткові показники, такі, як коефіцієнт освоєння ринку, якості, показники оцінки майнового стану, ринкової активності тощо. Це залежить від специфічних факторів конкурентоспроможності, що мають вплив на діяльність галузі.

Статистичним джерелом для оцінки конкурентоспроможності є економічна, фінансова та зовнішньоекономічна звітність, яку веде Державна служба статистики України. Для оцінки конкурентних позицій сільського господарства України відносно конкурентів з інших країн необхідно використовувати інші доступні та сумісні дані.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показує, що проблема оцінки конкурентоспроможності галузі носить комплексний характер. В якості критеріїв оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства доцільно використовувати показники вимірювання ефективності господарської діяльності, а саме показники, що характеризують рівень економічного розвитку

галузі, ефективність управління виробничим процесом, прибутковість, фінансову стійкість та платоспроможність, ділову активність у галузі, ефективність управління збутом та просуванням товару на ринку, участь у зовнішньоекономічній діяльності. Обчислення означених показників слід здійснювати за індексним принципом, що уможливує не лише визначення існуючого рівня конкурентоспроможності, а й оцінювання його динаміки.

Розроблені методичні підходи оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства можуть слугувати дієвим інструментом для розробки ефективної економічної політики щодо підтримки національного товаровиробника. Адже універсальність побудови інтегрованого індексу конкурентоспроможності на основі теорії ефективної конкуренції дозволяє робити будь-які операції порівняння, а визначення чинників, які є складовими інтегрального індексу, разом з описом кожного з коефіцієнтів, дозволяє досить чітко та прозоро проводити аналіз тенденцій конкурентоспроможності сільського господарства. Використання запропонованої методики створює можливість проведення порівняння рівня конкурентоспроможності сільського господарства України з іншими галузями економіки, а також визначити конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках.

Література:

1. Котикова О.І., Дідур К.Г., Душук Р.В. Моніторинг конкурентоспроможності сільського господарства регіону — необхідна складова євроінтеграційних процесів / О.І. Котикова, К.Г. Дідур, Р.В. Душук // *Агросвіт*. — 2017. — № 17. — С. 8—14.
2. Легеза Д.Г. Методологічні основи дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / Д.Г. Легеза // *Серія "Економіка та менеджмент": Вісник Сумського національного аграрного університету*. — 2009. — № 4 (35). — С. 98—105.
3. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // *Економіка АПК*. — 2007. — № 12. — С. 8—14.
4. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. — К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. — 242 с.
5. Keogh M., Tomlinson A., Henry M. Assessing the competitiveness of Australian agriculture. — Kingston: Rural Industries Research and Development Corporation, 2015. — 100 p.

6. Korom E., Sagi J. Measures of Competitiveness in Agriculture // Journal Central European Agriculture. — 2005. — Volume 6, No. 3. — P. 375—380.

7. Krisciukaitiene I., Melnikiene R., Galnaityte A. Competitiveness of Lithuanian farms and their agriculture production from present to medium — term perspectives. — Lithuanian Institute of Agrarian Economics, Lithuania. — P. 145—164.

8. Latruffe, L. Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors. / OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers. — 2010. — № 30 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nkdt6d6-en>

9. Manevska-Tasevska G., Rabinowicz E. Competitiveness of Swedish agriculture: indicators and driving forces. — AgriFood Economics Centre, 2014. — 60 p.

10. Reiljan J., Kulu L. The development and competitiveness of Estonian agriculture prior to joining the European Union. — Tartu University Press, 2002. — 60 p.

11. Sparling D., Thomspson S. Competitiveness of the Canadian Agri-Food Sector. — Ottawa: Canadian Agri-Food Policy Institute, 2011. — 20 p.

12. Thorne F., Gillespie P.R., Donnellan T., Hanrahan K., Kinsella A. and Lapple D. The Competitiveness of Irish Agriculture. — TEAGASC, 2017. — 124 p.

13. Tomsik K., Rosochatecka E. Competitiveness of the Finnish Agriculture after ten years in the EU. — Czech.: Agric. Econ. — 2007. — № 53 (10). — P. 448—454.

14. Zawalinska K. The Competitiveness of Polish Agriculture in the Context of Integration with the European Union. — Warsaw: Warsaw University Department of Economics, 2004. — 229 p.

15. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm — статистичні дані Світової організації торгівлі щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн та галузей

References:

1. Kotykova, O.I. Didur, K.H. and Dushuk, R.V. (2017), "Monitoring of competitiveness of agriculture of the region — necessary composition of Euro-integration processes", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 8—14.

2. Leheza, D. H. (2009), "Methodological bases for the study of the competitiveness of agricultural products", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu: Serii "Ekonomika ta menedzhment"*, vol. 4 (35), pp. 98—105.

3. Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2007), "Increasing the competitiveness of the agrarian sector of

Ukraine's economy", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 8—14.

4. Shumpeter, J. (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [The theory of economic development. Profit, capital, loan, interest and economic cycle research], *Vydavnychyj dim "Kyievo-Mohylians'ka akademii"*, Kyiv, Ukraine.

5. Keogh, M. Tomlinson, A. and Henry, M. (2015), *Assessing the competitiveness of Australian agriculture*, Rural Industries Research and Development Corporation, Kingston, Australia.

6. Korom, E. and Sagi, J. (2005), "Measures of Competitiveness in Agriculture", *Journal Central European Agriculture*, vol. 6, pp. 375—380.

7. Krisciukaitiene, I. Melnikiene, R. and Galnaityte, A. (2011), "Competitiveness of Lithuanian farms and their agriculture production from present to medium — term perspectives", *Lithuanian Institute of Agrarian Economics*, pp. 145—164.

8. Latruffe, L. (2010), "Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors", *OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers*, [Online], vol. 30, available at: <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nkdt6d6-en> (Accessed 4 February 2018).

9. Manevska-Tasevska, G. and Rabinowicz, E. (2014), *Competitiveness of Swedish agriculture: indicators and driving forces*, AgriFood Economics Centre, Lund, Sweden.

10. Reiljan, J. and Kulu, L. (2002), *The development and competitiveness of Estonian agriculture prior to joining the European Union*, Tartu University Press, Tartu, Estonia.

11. Sparling, D. and Thomspson, S. (2011), *Competitiveness of the Canadian Agri-Food Sector*, Canadian Agri-Food Policy Institute, Ottawa, Canada.

12. Thorne, F. Gillespie, P.R. Donnellan, T. Hanrahan, K. Kinsella, A. and Lapple, D. (2017), *The Competitiveness of Irish Agriculture*, TEAGASC, Ireland.

13. Tomsik, K. and Rosochatecka, E. (2007), "Competitiveness of the Finnish Agriculture after ten years in the EU", *Agric. Econ. — Czech.*, vol. 53 (10), pp. 448—454.

14. Zawalinska, K. (2004), *The Competitiveness of Polish Agriculture in the Context of Integration with the European Union*, Warsaw University Department of Economics, Warsaw, Poland.

15. World Trade Organization (2018), "Statistics on merchandise trade", available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm (Accessed 29 May 2018).

Стаття надійшла до редакції 09.08.2018 р.